

ภาษาพระ... ภาษาใคร ?

อาจารย์อภิขญา ฤาชัย

อาจารย์ประจำหน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์ เพชรบุรี

ชาติไทยของเรานั้นมีประวัติความเป็นมายาวนาน บรรพบุรุษไทยรักษาอริปไตยและสร้างเอกลักษณ์ของตนเองมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “ภาษาไทย” ที่มีทั้งเสียงพูดและระบบตัวเขียนเพื่อใช้สื่อสารกันในสังคม เป็นภาษาที่ละเอียดอ่อนเป็นพิเศษ ถ้อยคำมีหลายระดับขึ้นอยู่กับสถานการณ์และบุคคล นอกจากนี้ยังมีวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับพระพุทธศาสนาอย่างแนบแน่น เนื่องจากคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ากล่อมเกล้าให้คนไทยพื้นเพนิสัยโอบอ้อมอารี ขนบประเพณีทางพระพุทธศาสนา มีมากมายตั้งแต่เกิดจนวาระสุดท้ายของชีวิตเช่น พิธีอุปสมบท พิธีมงคลสมรส พิธีฌาปนกิจศพ เป็นต้น จะเห็นได้ว่า ประเทศไทยมีทั้งภาษาและวัฒนธรรมซึ่งเป็นสัญลักษณ์แห่งความเป็นชาติอย่างชัดเจน แต่ตัวภาษาเองก็ช่วยดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมอย่างไม่สามารถแยกจากกันได้เพราะทุกคนในชาติสื่อสารด้วยภาษา และ “พระ” ผู้เป็นผู้นำทางศาสนาของชาติก็ต้องสื่อสารเช่นกันโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ต้องใช้ภาษาเป็นเครื่องมือในการเผยแผ่ธรรมะเมื่อพระคือเนื้อนาบุญและเป็นบุคคลแบบอย่างที่ยังใจให้เกิดศรัทธาของพุทธศาสนิกชนในสังคมตั้งนั้น นอกจากวัตรปฏิบัติของพระควรนำเลื่อมใสแล้ว การใช้ถ้อยคำภาษาลำหรับพระภิกษุยังเป็นประเด็นสำคัญ ไม่ว่าจะระหว่างหมู่พระด้วยกัน หรือแม้แต่พระต่อฆราวาสหรือฆราวาสต่อพระ เพราะส่งผลต่อภาพลักษณ์ของพระพุทธศาสนาและการอยู่ร่วมกันในสังคมด้วย

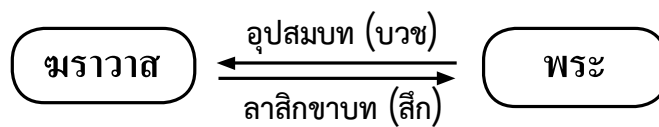
พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทยที่มีอิทธิพลต่อการเมืองการปกครองมาแต่โบราณประเทศหลายประเทศในโลกใช้ศาสนาเป็นกฎหมายของชาติ กล่าวคือ คำสอนในศาสนาไม่เพียงเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจแต่ยังเป็นกรอบในการปฏิบัติตนของประชาชนในชาติด้วย แม้ประเทศไทยของเรานั้นมิได้ตราหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาขึ้นเป็นกฎหมาย แต่ธรรมะของพระพุทธศาสนาก็หยั่งรากลึกในจิตใจของคนไทย พระสงฆ์ทำหน้าที่เผยแผ่ธรรมะ ผู้คนน้อมมาปฏิบัติ พ่อแม่ปู่ย่าตายายสั่งสอนลูกหลานในหัวใจคนไทยจึงมีธรรมะเป็นบรรทัดฐานในการประพฤติชอบชั่วดี เป็นจารีตประเพณีจัดระเบียบสังคม นอกจากนี้ สถาบันกษัตริย์ยังให้การสนับสนุนเป็นองค์พระศาสนูปถัมภก และปกครองบ้านเมืองด้วยหลักทศพิธราชธรรม ดังเช่นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชในหลวงองค์ปัจจุบันได้ตรัสว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” ผู้นำทางธรรมและทางโลกต่างยึดมั่นในพระรัตนตรัยและประพฤติปฏิบัติ คนไทยจึงมีธรรมะหล่อเลี้ยงจิตใจให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบร่มเย็นเสมอมา

พระสงฆ์ทำหน้าที่สืบทอดพระพุทธศาสนาและมีบทบาทเป็นผู้นำชุมชนอีกด้วย สถาบันศาสนาประกอบด้วยพุทธบริษัท ๔ ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสกและอุบาสิกา สำหรับภิกษุและภิกษุณี หมายถึงนักบวชในศาสนาพุทธ ส่วนอุบาสกและอุบาสิกาคือผู้ที่นับถือศาสนาพุทธ พุทธบริษัท ๔ นี้ ต่างเกี่ยวเนื่องซึ่งกันและกัน ภิกษุและภิกษุณี(ภิกษุณีมีอยู่เฉพาะในสมัยพุทธกาล เวลานี้มีเพียงภิกษุเท่านั้น)บวชเพื่ออุทิศกายใจปฏิบัติธรรมขจัดกิเลส ให้ความรู้และเทศนาแก่อุบาสกอุบาสิกา อุบาสกอุบาสิกาก็ได้ถือศีลฟังธรรม ช่วยเหลือกิจการของสงฆ์เป็นการสร้างบุญบารมี กงล้อธรรมจักรหมุนไปเช่นนี้ตลอดระยะเวลาสองพันหกร้อยปีที่ผ่านมา ปัจจุบันพระสงฆ์มีบทบาทด้านการพัฒนาชุมชนมากขึ้นด้วย เพราะวัดเป็นศูนย์กลางพบปะ ทำกิจกรรม ศึกษาเล่าเรียนและจัดงานประเพณีต่างๆ หากชุมชนใดมีเจ้าอาวาสหรือพระลูกวัดที่มีความรู้ความสามารถและมีคุณธรรมสูงเป็นที่เคารพของชาวบ้าน ชุมชนนั้นก็เจริญได้รวดเร็ว

ภาพลักษณ์ของภิกษุสงฆ์ที่มีต่อฆราวาสทั่วไป คือเป็นผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ เมื่อพระรูปใดประพฤติตนไม่เหมาะสมย่อมส่งผลถึงความเลื่อมใสของผู้คนเช่นกัน แม้เมืองไทยเป็นเมืองพุทธ แต่ความจริงในสังคมปัจจุบันก็มีคนอีกจำนวนมากที่ได้สนใจเข้าวัดศึกษาธรรมะ นับถือศาสนาตามการแจ้งเกิดเมื่อประสบกับเหตุการณ์ที่พระทำสิ่งใดไม่สำรวมไม่ว่าเป็นการกระทำหรือคำพูด ผิดพลาดด้วยรู้เท่าถึงการณ์หรือรู้เท่าไม่ถึงการณ์ก็ดี คนเหล่านี้มีความเข้าใจพระพุทธศาสนาเพียงผิวเผินหรือตามประเพณีอยู่แล้ว ก็เกิดทัศนคติที่ไม่ดีต่อหมู่สงฆ์โดยรวมไปด้วยที่จริงคนกลุ่มนี้เป็นอันตรายต่อพระพุทธศาสนามากกว่าภิกษุผู้ปลั่งเปลือ เพราะอย่างไรเสียท่านก็ศึกษาธรรมะรู้อะไรผิดชอบมากกว่า แม้ศีลบางข้ออาจต่างพร้อยไปบ้างศีลข้ออื่นก็ยังครองอยู่ แต่คนกลุ่มนี้จะคิดว่าพระทั้งหมดคงเป็นเช่นเดียวกับที่ตนพบหรือบอกต่อแก่ผู้อื่นถึงพระพุทธศาสนาในทางลบจนกลายเป็นปัญหาลูกโซ่ เนื่องจากวิจรรย์ญาณในการรับข้อมูลของผู้ฟังแต่ละคนก็ไม่เหมือนกัน ดังคำพูดของภิกษุรูปหนึ่งกล่าวว่า "การครองตัวบวชเป็นพระนั้นยากกว่าการเกิดเป็นหญิง ผู้หญิงทำเรื่องไม่ดีอย่างมากที่สุดก็ถูกตีจนถึงบิดามารดาหรือวงศ์ตระกูล แต่การเป็นพระนั้นจะต้องระมัดระวังมาก เพราะหากมีเรื่องเสียหายก็มีได้เสียแค่ตนเอง หรือครอบครัว แต่ทำให้ศาสนาเสียหายด้วย"

พระสงฆ์เป็นศาสนทายาทของพระพุทธเจ้าเป็นหนึ่งในพระรัตนตรัย พระสงฆ์มี ๒ ประเภท คือ สวากสงฆ์ และภิกษุสงฆ์ หรือพูดอีกนัยหนึ่งคือ อริยสงฆ์ และสมมติสงฆ์ สวากสงฆ์เกิดจากการบรรลุนิพพาน ภิกษุสงฆ์เกิดจากการอุปสมบทตามพระวินัย (พระสุตตันตปิฎก ๒๕๔๙ : ๑๕๑) แรกเริ่มสมัยพุทธกาลนั้น

การบรรพชาของสามเณรหรือการอุปสมบทของพระภิกษุมีจุดมุ่งหมายเป็นไปเพื่อทำพระนิพพานให้แจ้ง มุ่งมั่นปฏิบัติขัดเกลากิเลสจนสำเร็จเป็นพระอรหันต์ เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนไปผู้คนบวชอาจด้วยจุดประสงค์ อื่นๆ เช่น บวชตามประเพณี บวชแก้บน บวชทำมาหากิน หรือแม้แต่บวชหนีคดี เป็นต้นอย่างไรก็ดี พระปฏิบัติดียังมีอยู่มาก เช่น ครูบาอาจารย์สายพระป่าอีสานเพราะฉะนั้น ขรราวาสควรจะ “เผื่อใจ” เมื่อต้องเจอกับความไม่เหมาะสมไม่ควรจากพระบางรูปนั้นว่า วันก่อนที่ท่านจะห่มผ้าเหลืองหรือเมื่อ ลาลิกขาออกไปแล้วพวกท่านก็คือปุถุชนเช่นเดียวกับเรา ดังแผนภูมิด้านล่างนี้

ดังนั้น จึงเป็นเรื่องปกติที่บุคคลจะมีความแตกต่างทางชาติกำเนิด การอบรมเลี้ยงดู การศึกษา ฐานะความเป็นอยู่ ความคิด ฯลฯ ขรราวาสผู้ศึกษาธรรมะเพียงน้อยนิดเป็นเช่นไร พระผู้บวชใหม่หรือ บวชด้วยเหตุผลส่วนตัวใดๆ ก็อาจเป็นเช่นนั้น อาจกระทำสิ่งผิดพลาดเหมือนก่อนบวชซึ่งต้องอาศัย ระยะเวลาในการฝึกฝนตนเอง เราชาวพุทธที่ดีสามารถแนะนำโดยใจเอื้อเฟื้อได้ จะเป็นประโยชน์กว่าการ กล่าวโทษหรือสร้างทัศนคติในทางลบขึ้นมา อย่างน้อยผู้ที่บวชในพระพุทธศาสนาคือผู้ที่กำลังต่อสู้กับ กิเลสเพื่อเปลี่ยนแปลงตนเองเป็นคนดี กำลังยึดตนเองให้กระเด็นจากแรงดึงดูดแห่งสังสารวัฏ

คนเราสมัยนี้หลงลืมแก่นของพระพุทธศาสนา ซึ่งก็คือ “ธรรมะ” หรือคำสอนขององค์สมเด็จพระ สัมมาสัมพุทธเจ้า ดังที่พระอานนท์ทูลถามพระพุทธเจ้าว่า “หลังจากที่พระองค์ทรงดับขันธ- ปรินิพพานแล้ว ใครจะเป็นศาสดาองค์ต่อไป” พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า “ทั้งธรรมและพระวินัยที่เราตรัส ไว้ดีแล้ว จะเป็นศาสดาของพวกเขา” ผู้ที่เรียกตัวเองว่าชาวพุทธจึงพึงระลึกถึงพระรัตนตรัย ศึกษาธรรมะ และนำมาประพฤติปฏิบัติพัฒนาจิตใจของตนให้มากกว่าการร่วมงานบุญประเพณีที่เป็นเพียง เปลือกนอก หรือดีกว่าที่จะเพ่งเล็งโทษผิดคนในศาสนา

เมื่อพระเป็นกลุ่มผู้นำทางศาสนาแต่โบราณและเป็นผู้นำชุมชนในหลายสังคมของทุกวันนี้ “พระในอุดมคติ” หรือความคาดหวังที่คนทั่วไปมีต่อพระคือต้องการเห็นพระอยู่ในศีล มีความสำรวม ทั้งกาย วาจา ใจ ศีลคือความปกติของจิต จิตที่ปกติคือจิตที่มีสมาธิ สมาธิทำให้ความรู้ตัวทั่วพร้อมในการ ทำสิ่งต่างๆ สมาธิทำให้เกิดสติในการยับยั้งชั่งใจ รู้จักพิจารณาไตร่ตรองก่อนจะลงมือกระทำสิ่งใด จะเห็นได้ว่าศีลเป็นบ่อเกิดแห่งสมาธิและปัญญา เป็นปฐมบทแห่งไตรสิกขา ดังนั้น ศีลจึงเป็นเครื่อง ควบคุมพฤติกรรมทางกาย วาจาและใจของผู้ที่มีศีลไม่ว่าจะศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ หรือผู้ที่เคร่งในศีล

แม้เพียงข้อเดียวก็ตาม สำหรับพระนั้นต้องถือศีลถึง ๒๒๗ ข้อ หากผู้ใดที่บวชเป็นพระพยายามครองศีลอย่างเคร่งครัดแล้วก็จะไม่มีการพลั้งเผลอให้ญาติโยมติฉินได้แน่นอน

"ความสำรวมทางวาจา" นั้น เป็นสิ่งสำคัญมากพระพุทธเจ้าตรัสสอนว่าพึงควบคุมตนให้ได้ในทางกายและทางวาจาก่อนเป็นอย่างน้อย(พระพรหมคุณาภรณ์ ๒๕๔๘ : ๑๙) ความสำรวมทางกายของพระเป็นสิ่งที่มองเห็นได้ด้วยตาเนื้อฆราวาสผู้ห่างไกลวัดจะประเมินเอาในเบื้องต้นถึงความสำรวมทางใจและระดับความบริสุทธิ์ของศีล อย่างไรก็ตาม กายกรรมของภิกษุผู้สำรวมยังให้เกิดความประทับใจเมื่อแรกพบได้เท่าใดก็ไม่ทรงอานุภาพเท่ากับวัจกรรมสุภาพเรียงร้อยถ้อยพุทธวัจนะยามสนทนาธรรมพระเทศน์ดีคนก็เข้าวัด คนฟังธรรมะนำไปประพฤติปฏิบัติก็เรียกว่าสื่อสารสัมฤทธิ์ผล เมื่อคนหันมาเข้าวัดปฏิบัติธรรม ความสำรวมกายที่เป็นปกติทุกวันของพระจะประจักษ์ชัดเจน ความสำรวมทางใจกลายเป็นสิ่งที่สัมผัสได้ แต่สิ่งที่จริงใจฆราวาสไฉไลยาวนานคือ ธรรมะที่เปล่งออกมาด้วยภาษาอย่างสำรวม ความสำรวมทางวาจาจึงเป็นสิ่งที่ต้องระมัดระวังแม้ภาษาเป็นเครื่องมือที่ภิกษุใช้เผยแผ่คำสอน แต่ธรรมชาติคนเราก็ต้องใช้ภาษาเพื่อสื่อสารเรื่องอื่น ๆ ด้วยตลอดเวลาจึงกระทบกระทั่งกันได้บ่อยและง่ายที่สุด ง่ายกว่ามนกรรมที่อยู่ภายในใจคิดอะไรดีหรือไม่ดีไม่มีใครทราบ ง่ายกว่ากายกรรมที่ต้องประมวลผลตัดสินใจผ่านความคิดเสียก่อน

เมื่อภาพลักษณ์ของพระสงฆ์คือส่วนหนึ่งของความศรัทธาแห่งพุทธศาสนา พุทธบริษัททั้งสี่ควรให้ความสำคัญกับการใช้ภาษา ทั้งพระและฆราวาสอยู่ในสังคมเดียวกันต้องเกื้อกูลกัน พระต้องสื่อสารกันระหว่างหมู่พระ ต้องใช้ภาษาเพื่อการเทศน์สั่งสอนหรือเสวนากับญาติโยม ญาติโยมเองก็ต้องพูดจาเป็นพุทธมามกะที่ดีเช่นกันดังที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของวัจกรรมไว้ในหลักธรรมของพระองค์มากมาย ทั้งหลักธรรมสำหรับภิกษุสงฆ์และฆราวาส ดังนี้

หมวดที่ ๑ หลักธรรมเพื่อความสำรวมตน ที่กล่าวถึงเรื่องการพูด

๑. สุจจริต ๓ (ความประพฤติชอบ ๓ ประการ)

๑. กายสุจจริต ความสุจจริตทางกาย ทำสิ่งที่ตั้งงามถูกต้อง ประพฤติชอบด้วยกาย
๒. วาสุจจริต ความสุจจริตทางวาจา พูดสิ่งที่ตั้งงามถูกต้อง ประพฤติชอบด้วยวาจา
๓. มโนสุจจริต ความสุจจริตทางใจ คิดสิ่งที่ตั้งงามถูกต้อง ประพฤติชอบด้วยใจ

๒. กุศลกรรมบถ ๑๐ (ปฏิบัติถูกต้องตามหลักแห่งกุศลกรรม ๑๐ ประการ)

๑. ทางกาย ๓

- ๑) ละเว้นการฆ่า เบียดเบียน มีเมตตากรุณาช่วยเหลือกัน
- ๒) ละเว้นการลักขโมยแย่งชิง เอาไร้อาเปรียบ เคารพสิทธิ์ในทรัพย์สินผู้อื่น
- ๓) ละเว้นการละเมิดของรักของหวงของผู้อื่น ไม่ข่มเหงจิตใจ ลบหลู่เกียรติ

๒. ทางวาจา ๔

- ๑) ละเว้นการพูดเท็จโกหก เว้นการจงใจพูดบิดเบือนความจริง
- ๒) ละเว้นการพูดส่อเสียด ยุยง สร้างความแตกแยก
- ๓) ละเว้นการพูดหยาบ คำลามก ผรุสวาท
- ๔) ละเว้นการพูดเพ้อเจ้อ พูดเหลวไหล ไม่เป็นสาระ

๓. ทางใจ ๓

- ๑) ไม่ละโมภคิดเอาแต่ได้
- ๒) ไม่คิดเบียดเบียนหรือมุ่งทำลาย
- ๓) มีความเห็นถูกต้อง รู้เท่าทันความเป็นธรรมดาของโลก

๓. คีล ๕ (ความสำรวมทางกาย วาจา และใจ)

๑. เว้นจากปาณาติบาต ละเว้นการฆ่า ทำลายชีวิต ประทุษร้ายต่อร่างกาย
๒. เว้นจากอทินนาทาน ละเว้นการลัก เบียดเบียน แย่งชิงทรัพย์สินสมบัติ
๓. เว้นจากกาเมสุมิฉฉาจาร ละเว้นการประพฤตินอกใจในกาม ของรักของหวงแหวน
๔. เว้นจากมุสาวาท ละเว้นการพูดเท็จหลอกลวง ไม่ประทุษร้ายประโยชน์สุขของเขาด้วย

วาจา

๕. เว้นจากสุราเมรัย ละเว้นการเสพเครื่องทองของเมาสิ่งเสพติด อันเป็นเหตุให้ขาดสติ

หลักธรรมทั้งสามข้อนี้เป็นธรรมที่ทำให้คนเราถึงพร้อมด้วยมนุษยธรรม ที่เรียกได้ว่าเป็นอารยชน (พระพรหมคุณาภรณ์ ๒๕๔๘:๑๗) เป็นคุณธรรมซึ่งกล่าวถึงการสำรวมกาย วาจาและใจ จะเห็นได้ว่าหลักธรรมทั้งสามล้วนกล่าวถึงการสำรวมวาจา และเป็นการขยายความซึ่งกันและกัน ใน "คีล ๕ ข้อ ๔ เว้นจากมุสาวาท" นั้น ก็คือ "วจีสัจจัตถิในหลักธรรมเรื่องสุจัตถิ ๓" แล้วแจกออกเป็นอีก ๔ หัวข้อย่อยในหลักธรรมเรื่อง "กุศลกรรมบถ ๑๐ ด้านวาจา" ซึ่งเป็นรายละเอียดที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบัญญัติควบคุมไว้มากกว่าด้านกายและใจเพราะวชิกรรมเกิดขึ้นได้ทุกเมื่อ

คนทั่วไปคิดว่าการสำรวจมาจากหมายถึง การไม่พูดโกหกมดเท็จเพียงอย่างเดียวแต่ในที่นี้ยังหมายรวมถึง เว้นจากการพูดส่อเสียดที่นำมาซึ่งความแตกแยกของหมู่คณะ เว้นจากการพูดหยาบที่สร้างความหวังใจให้แก่ผู้ฟัง และทั้งยังสร้างภาพลักษณ์ไม่ดีแก่ตัวผู้พูด ดังภาษิตที่ว่า “สำเนียงส่อภาษากิริยาส่อสกุล” รวมไปถึงเว้นจากการพูดเพื่อเจ้อการพูดเล่นอาจทำให้ผู้ฟังเสียหาย คำคะนองปากอาจเป็นความสนุกสนานในช่วงแรก แต่สิ่งที่ตามมาคือ ความไม่น่าเชื่อถือ ความไม่น่ายำเกรง เพราะไม่มีใครวางใจผู้ที่มองแล้วหาสาระในชีวิตไม่ได้ผู้ที่มีศีลรู้จักสำรวจทั้งกายวาจาใจได้นั้นต้องอาศัยกำลังสติเป็นอย่างมาก จึงถือว่าเป็น “ผู้มีใจสูง” ซึ่งตรงกับคำว่า “มนุษย์” ผู้ถึงพร้อมด้วยหลัก “มนุษยธรรม”

หมวดที่ ๒ หลักธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคม ที่กล่าวถึงเรื่องการพูด

๑. สังคหวัตถุ ๔ (ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจคน และประสานหมู่ชนให้เกิดความสามัคคี)

๑. ทาน หมายถึงการให้ แบ่งปัน สงเคราะห์ช่วยเหลือด้วยปัจจัย ๔ ตลอดจนให้ความรู้
๒. ปิยวาจา หมายถึงพูดจาอย่างรักกัน กล่าวคำสุภาพ มีเหตุผล ชักจูงทางที่ดี ให้สามัคคีกัน
๓. อุตถจริยา หมายถึง ทำประโยชน์แก่เขา ช่วยเหลือเรื่องร่างกาย บำเพ็ญสาธารณประโยชน์
๔. สมานัตตตา หมายถึง เอาตัวเข้าสมาน คือทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ร่วมทุกข์ร่วมสุข

๒. สาราณียธรรม ๖ (ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน)

๑. เมตตาทายกรรม แสดงไมตรีและความหวังดีต่อเพื่อนร่วมงาน ให้เกียรติกัน
๒. เมตตาวจีกรรม บอก สั่งสอน เตือนหรือแนะนำในสิ่งดี ด้วยวาจาสุภาพ
๓. เมตตาโมกรรม คิดต่อกันด้วยความปรารถนาดี มองกันในแง่ดี ยิ้มแย้มแจ่มใส
๔. เมตตาโภคี แบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้มาอย่างยุติธรรม
๕. สีสสามัญญตา ประพฤติตนสุจริต มีวินัย ไม่ทำให้หมู่คณะเสื่อมเสีย
๖. ทิฏฐิสามัญญตา รับฟังความเห็นซึ่งกันและกัน มีจุดมุ่งหมายเดียวกัน

๓. กัลยาณมิตรธรรม ๗ (องค์คุณของมิตรที่ดี)

๑. ปิโย (น่ารัก) คือ มีเมตตา เอาใจเขามาใส่ใจเรา ให้ความเป็นกันเอง
๒. ครุ (น่าเคารพ) คือ เป็นผู้หนักแน่น เป็นที่พึ่งทำให้เกิดความอบอุ่นใจ
๓. ภาวนีโย (น่าเจริญใจ) คือ เป็นผู้รู้จัก มีปัญญาและพัฒนาตนอยู่เสมอ นำเอาอย่าง
๔. วตตา (รู้จักพูดให้ได้ผล) คือ รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไรอย่างไร แนะนำได้
๕. วจนุกขโม (อดทนต่อถ้อยคำ) คือ พร้อมรับฟังคำปรึกษาซักถาม หรือคำล่วงเกินคำวิจารณ์

๖. คมภีรณจ กถิ กตตทา (แถลงเรื่องล้าลึกได้) คือ กล่าวอธิบายเรื่องยากให้ลึกซึ้งได้

๗. โน จฏฐาเน นโยชเย (ไม่ชักนำในอฐาน) คือ ไม่ชักจูงไปในทางเสื่อมเสียเหลวไหล

หลักธรรมทั้ง ๓ ข้อในหมวดนี้ล้วนกล่าวถึงการใช้วาจาเพื่อความสมานสามัคคีในหมู่คณะ ได้แก่ “ปิยวาจา ในหลักธรรมสังคหวัตถุ ๔” “เมตตาวจีกรรม ในหลักสาราณียธรรม ๖” และ “วตฺตา (รู้จักพูดให้ได้ผล) วจนกฺขโม (อดทนต่อถ้อยคำ) คมภีรณจ กถิ กตตทา (แถลงเรื่องล้าลึกได้) โน จฏฐาเน นโยชเย (ไม่ชักนำในอฐาน) ในหลักกัลยาณมิตตธรรม ๗”

หากเปรียบเทียบหลักธรรมเกี่ยวกับการพูดในหมวดที่ ๑ กับหมวดที่ ๒ นี้จะพบว่า การพูดหรือใช้ภาษาในหมวดที่ ๑ นั้นเน้นให้สำรวมระวังเป็นไปเพื่อยกระดับจิตใจและขัดเกลาอุปนิสัยของตนเอง รวมไปถึงงดซึ่งการเบียดเบียนผู้อื่น แต่หลักธรรมในหมวดที่ ๒ เป็นแนวทางการปรุงแต่งถ้อยคำภาษา โดยมีจุดประสงค์เพื่อมัดใจผู้ฟังให้เกิดความรักใคร่กลมเกลียวกันอาจกล่าวโดยสรุปคือ ประการแรกไม่ว่าจะคุยกับใครต้องมีวาจาที่ไพเราะชวนฟังเสียก่อน ประการที่สองได้แก่ ใช้วาจาเพื่อแนะนำสิ่งดีเป็นพื้นฐาน ประการสุดท้ายเป็นเทคนิคการสื่อสารให้สัมฤทธิ์ผล เนื่องจากการสื่อสารนั้นต้องประกอบไปด้วยผู้ส่งสาร สาร(ข้อความ) และผู้รับสารการพูดคุยแต่ละครั้งจึงย่อมมีการซักถามโต้ตอบและมีปัญหาระหว่างสนทนากัน องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเสริมให้ผู้พูดพร้อมที่จะเป็นผู้ฟัง อดทนต่อคำพูดเร้าอารมณ์ รู้จักอธิบายให้แจ่มแจ้ง พูดในยามที่ควรพูด และไม่ใช้วาจาชักจูงไปในทางเสื่อมหลักธรรมเกี่ยวกับการพูดที่จัดไว้ในหมวดที่ ๒ นี้จึงเป็นการต่อยอดจากหมวดที่ ๑ นั้นเอง

นอกจากหลักธรรมที่ได้ยกตัวอย่างมาแล้วนั้น ยังมีหลักธรรมข้ออื่นๆอีกที่กล่าวถึงเรื่องวจีกรรม เช่น มรรค ๘ (สัมมาวาจา) นาถกรณธรรม ๑๐ (โสวจัสสตา) จักร ๔ (สัปปุริสุปัสสยะ) หรือแม้แต่การยกตัวอย่างผู้ที่พูดในทางไม่ดีในมิตรปฏิรูป ๓ (วจีบรม) จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า*การใช้ภาษาเป็นสิ่งสำคัญที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบัญญัติขึ้นไว้ในหลักธรรมด้านต่างๆจำนวนมาก ซึ่งเราเพียงแค่นำมาใช้ให้เหมาะสมกับลักษณะภาษา ให้เหมาะสมกับบุคคลและสถานการณ์ต่างๆ ในชีวิต* แม้จะเป็นพระ ฆราวาส หรือสถานภาพชนชั้น เชื้อชาติใด ก็จะสามารถดำเนินชีวิตเป็นปกติได้เพราะธรรมะของพระพุทธเจ้ามีความเป็นสากลอยู่เสมอไม่ว่ายุคสมัยใด

ถ้อยคำในภาษาไทยที่ใช้สำหรับพระภิกษุ นั้นมีความละเอียดอ่อนมาก กล่าวคือ มีถ้อยคำที่ใช้กับภิกษุโดยเฉพาะ ซึ่งในทางภาษาศาสตร์จัดเป็น “ทำเนียบภาษา” (Register) หรือการใช้คำศัพท์เฉพาะแตกต่างกันไปตามเรื่องที่พูด (จรัลวิไล จรุงญโรจน์ ๒๕๕๐ : ๑๕๐) ตัวอย่างเช่น ศัพท์ที่ใช้ในวงการแพทย์

วิศวกร วงการข่าว ศัพท์ที่ใช้ในอาชีพต่างๆ หรือแม้แต่ราชาศัพท์ เป็นต้น คนไทยทั่วไปเรียกกันง่ายๆว่า “ภาษาพระ” ซึ่งจริงๆแล้วมันได้หมายถึงภาษาแปลกใหม่ที่พระใช้ แต่หมายถึงชุดถ้อยคำในภาษาไทยสำหรับพระซึ่งต่างไปจากคำที่คนทั่วไปใช้กัน อาทิ

	คนทั่วไป	พระ	
'to take a bath'	อาบน้ำ	สร่งน้ำ	
'to eat'	กิน รับประทาน	ฉัน	
'to sleep'	นอน	จำวัด	
'to be sick'	ป่วย	อาพาธ	
'to die'	ตาย เสียชีวิต	มรณภาพ	เป็นต้น

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่า ภาษาไทยนอกจากจะมีศัพท์เฉพาะสำหรับพระแล้ว ยังแตกต่างจากภาษาอื่นบางภาษาด้วย เช่น ภาษาอังกฤษไม่มีถ้อยคำเกี่ยวกับชีวิตประจำวันของพระแยกต่างหากจากถ้อยคำของฆราวาส เมื่อพระไทยพูดภาษาอังกฤษ หรือต้องแปลข้อความเกี่ยวกับพระเป็นภาษาอังกฤษ ผู้คนใช้คำใดโดยทั่วไปพระก็ใช้คำนั้นได้ เพียงแต่เป็นภาษาระดับสุภาพ ภาษาอังกฤษจะมีคำเฉพาะสำหรับพระเมื่อเป็นคำที่แตกต่างด้วยบริบททางวัฒนธรรม เช่น เครื่องอัฐบริขาร (Eight necessities of a Buddhist monk) ธรรมาสน์ (pulpit) หรือศัพท์เฉพาะทางเกี่ยวกับธรรมะ เช่น พระรัตนตรัย (The Triple Gems) อริยสัจ ๔ (The Noble Truth) เป็นต้น

ปัญหาในสังคมไทยของทั้งพระและฆราวาสด้านการใช้ภาษาสื่อสารที่พบบ่อยคือ ความไม่รู้จักทำเนียบภาษาหรือการไม่รู้วงศัพท์ที่ใช้สำหรับพระ เมื่อฆราวาสใช้คำพูดกับพระไม่ถูกก็อาจสื่อสารกันคลาดเคลื่อนเมื่อพระใช้ถ้อยคำผิดพลาด ก็จะกลายเป็นภาพลักษณ์ที่ไม่ดีแก่พระศาสนาได้ง่ายดังที่กล่าวไว้ข้างต้น บางครั้งก็กลายเป็นมุขตลกในหมู่พระ เช่น พระปรึกษากับแพทย์ที่เพิ่งสำเร็จการศึกษาจากต่างประเทศว่า “จำวัดไม่ได้” (นอนไม่หลับ) กลับได้รับการขออนถาม “แล้วผู้ที่พามาก็กลับวัดไม่ถูกเหมือนกันหรือ” พระจึงต้องอธิบายว่าจำวัดหมายถึงการนอน เป็นต้น ฟังดูแล้วอาจเป็นเรื่องขำขัน แต่ในระหว่างสถานการณ์จริงอาจไม่ใช่ ความไม่รู้ทำเนียบภาษานี้เป็นปัญหาที่มีอยู่จริงและอาจเกิดขึ้นได้ง่ายกว่าการมีเจตนาพูดโกหก พูดล้อเสียด พูดหยาบคายหรือเพื่อเจ้อด้วยซ้ำ เพราะเมื่อไม่รู้คือไม่เจตนา ไม่รู้แล้วจะนำสิ่งใดมาสื่อสารกันโดยเฉพาะกับทั้งพระผู้บวชใหม่และโยมที่ไม่เข้าวัด

ต่อไปนี้เป็นตัวอย่าง "ปัญหาการใช้'สรรพนาม' แทนตนเมื่อพระพูดกับพระ พระกับฆราวาส ฆราวาสพูดกับพระ"

๑. ปัญหาการใช้ภาษาระหว่างพระกับพระ

การสื่อสารระหว่างพระกับพระนั้น การที่พระพูดกับพระที่มีอาวุโสกว่าจะต้องระมัดระวังมากกว่า พระที่อาวุโสเท่ากันหรือต่ำกว่า พระผู้อาวุโสเสมอกันจะแทนกันว่า "ผม-คุณ" แต่เมื่อพูดกับพระอาวุโสกว่าให้แทนตัวเองว่า "ผม" และเรียกผู้อาวุโสกว่านั้นว่า "ท่าน" หรือเรียกตามศักดิ์ เช่น เรียก "หลวงพ่" เมื่อคุยกับเจ้าอาวาส เรียกว่า "หลวงตา" เมื่อคุยกับพระชราภาพ เป็นต้น

๒. ปัญหาการใช้ภาษาระหว่างพระกับฆราวาส

การสื่อสารระหว่างพระกับฆราวาสนั้น พระจะต้องแทนตนเองด้วยคำว่า "อาตมา" เรียกฆราวาสว่า "โยม" คนไทยมีการเรียกแทนตนที่ต่างไปจากภาษาอังกฤษที่มีเพียงคำว่า "I" กับ "You" ซึ่งแปลเป็นภาษาไทยว่า "ฉัน" กับ "คุณ" กล่าวคือ ภาษาไทยเรียกกันด้วยการนับอาวุโสและแสดงความเป็นญาติ ไม่ว่าจะเป็นญาติทางสายเลือดจริงๆ หรือเป็นคนไม่รู้จักกันก็ตาม (คำบอกความสัมพันธ์เครือญาติ + ชื่อ) เช่น "น้องนุช" นุชที่กล่าวถึงนี้มีอายุน้อยกว่าผู้พูด หรือ "ลุงชัย" ลุงชัยที่กล่าวถึงนี้เป็นเพศชายอายุมากกว่าพ่อของผู้พูด เป็นต้น พระก็สามารถเรียกโยมแล้วตามด้วยชื่อได้เช่นกัน อาทิ โยมนุช โยมชัย เป็นต้น

ปัญหาในประเด็นนี้คือ เมื่อพระพูดกับพระใช้คำว่า "ผม" แทนตัวเองได้ก็จริง แต่พระบวชใหม่ บางรูปก็ใช้คำนี้แทนตัวเองเมื่อพูดกับฆราวาส ซึ่งที่จริงแล้วต้องใช้คำว่า "อาตมา" หรือบางครั้งก็แทนตัวเองว่า "อาตมา" ทั้งพูดกับพระด้วยกัน

๓. ปัญหาการใช้ภาษาระหว่างฆราวาสกับพระ

ฆราวาสเรียกขานพระ

การเรียกพระผู้มีอายุมากกว่าผู้พูดนั้น ปัจจุบันเรามักคุ้นกับคำว่า "หลวงพี่" "หลวงพ่" "หลวงน้ำ" "หลวงปู่" หรือ "หลวงตา" กล่าวคือ ใช้ศัพท์นับถือกันเหมือนญาติด้วยเหตุผลเดียวกับข้อที่ผ่านมา (หลวง+คำบอกความสัมพันธ์เครือญาติ) อย่างไรก็ตาม คำว่า "หลวง" ก็เป็นคำเน้นที่ดี เพราะหลวงแปลว่า "ใหญ่" ดังนั้น คำว่าหลวงพี่ หลวงพ่ หลวงน้ำ หลวงปู่ หลวงตา จึงหมายถึง "พี่ใหญ่-พ่ใหญ่-น้ำใหญ่-ปู่เป็นใหญ่-ตาผู้เป็นใหญ่" แสดงออกถึงความให้เกียรติว่าเป็นผู้มีอาวุโส เป็นผู้ทรงคุณนำเคารพของชาวบ้าน

การเรียกพระผู้มีอายุน้อยกว่าหรือเท่ากับผู้พูดให้ใช้คำว่า “พระ” “คุณ” หรือ “ท่าน” นำหน้าชื่อพระ (พระ/คุณ/ท่าน+ชื่อ) เช่น “พระกล้า” “คุณเร” “ท่านน้อย” เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การเรียกพระที่ถูกต้องคือ ไม่ว่าพระจะอายุมากกว่าหรือน้อยกว่าให้รวมเรียกด้วยคำว่า “พระคุณเจ้า” ซึ่งเป็นการยกย่องสูงสุดและเป็นคำที่ใช้เรียกพระเป็นปกติมาแต่โบราณ ปัจจุบันเราใช้คำนี้น้อยลง มักได้ยินคำนี้ในงานพิธีหรือสถานที่ประชุมชนเวลาขรวาสต้องพูดถึงพระ แต่ไม่ว่าจะสถานการณ์ใดผู้รู้จริงก็ควรใช้คำนี้เสมอเพื่อเชิดชูศาสนาของเราเอง เพราะเป็นศรีแก่ตัวผู้พูดและเป็นสง่าแก่ตัวผู้ถูกกล่าวถึง

การเรียกแทนตนเมื่อขรวาสพูดกับพระ

ขรวาสต้องแทนตนด้วยคำว่า “โยม” ถ้าในกรณีและผู้พูดเป็นเพศหญิงอายุอ่อนกว่าพระที่พูดด้วยอาจใช้คำว่า “หนู” ก็ได้ หากผู้พูดเป็นผู้ชายจะใช้คำว่า “ผม” ตามปกติก็ได้เช่นกัน

ปัญหาที่พระพบบ่อยคือ ขรวาสแทนตนเองด้วยคำว่า “อาตมา” เช่น “ท่านฉันข้าวหรือยัง อาตมาจะเลี้ยงเพล” หรือบางครั้งก็ใช้คำนี้เรียกพระด้วยก็มี เช่น “อาตมาจะไปไหน ผมไปส่งไหมครับ” เป็นต้น

ตัวอย่างทั้งหมดที่กล่าวมานี้ เป็นปัญหาที่ทั้งพระและขรวาสประสบเฉพาะในเรื่องการใช้สรรพนาม ซึ่งการใช้ภาษาในสถานการณ์จริงยังมีประเด็นด้านอื่นอีกมากมาย เช่น การพูด “ครับ” ของพระ คำกล่าวทักทาย(สวัสดี)ระหว่างพระด้วยกัน คำกล่าวทักทายระหว่างพระกับขรวาส เป็นต้น ซึ่งต่างคนต่างเจอปัญหาที่ต่างกันไปไม่เหมือนกัน ดังนั้น ทำเนียบภาษาของพระหรือชุดถ้อยคำที่ใช้สำหรับพระ ที่คนไทยชอบเรียกกันสบายปากว่า “ภาษาพระ” นี้ พระก็ต้องคุยกับขรวาส ขรวาสก็ต้องคุยกับพระ ก็คงไม่ใช่ภาษาพระอย่างเดียว แล้วจะเป็น “ภาษา (ของ)ใคร” ภาษาของเราด้วยไหม? ซึ่งแล้วเราจะทำอะไรให้การใช้ทำเนียบภาษาสำหรับพระได้อย่างเหมาะสม

บทสรุป

ในมุมมองแบบภาษาศาสตร์นั้นจะมองปัญหาข้างต้นอย่างเป็นวัตถุวิสัย กล่าวคือ เป็นเพียงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทางภาษา จะไม่มีการชี้ว่าดีหรือไม่ อย่างไร ไม่กล่าวว่าเป็นภาษาวิบัติแต่เป็นการเปลี่ยนแปลงทางภาษา แต่ในฐานะพุทธศาสนิกชนชาวไทยนั้น การใช้ภาษาที่ถูกต้องก็คือ “การสำรวมวาจา” อย่างหนึ่ง เพราะเป็นภาพลักษณ์ที่สำคัญของพุทธบริษัท เมื่อภาษาไทยซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของชาติมีความโดดเด่นสืบมาแต่โบราณเช่นนี้ การสื่อสารจะต้องมีทั้งผู้พูด สารข้อมูล และผู้ฟัง จึงไม่ใช่

ปัญหาที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งจะรับผิดชอบเพียงฝ่ายเดียว ภาษาเป็นสมบัติของทุกคนจึงเป็นเรื่องที่ทั้งพระและฆราวาสต้องร่วมกันทำความเข้าใจศึกษาเพื่อนำมาใช้ให้ถูกต้อง การประกาศยกเลิกศัพท์ทำเนียบภาษาสำหรับพระเช่นในความคิดของใครบางคนคงมีใช้ทางออก เพราะจะส่งผลกระทบต่อจิตใจของพุทธศาสนิกชนโดยเฉพาะกลุ่มผู้ปฏิบัติธรรมเข้าวัดอยู่เป็นนิจ ถ้อยคำที่แตกต่างนั้นเป็นการแสดงออกถึงความให้เกียรติแก่ชนผู้มีศีลสูงกว่า หากเปลี่ยนเป็นคำที่ฆราวาสใช้ปกติจะให้ความรู้สึกดีเสมอ ซึ่งเป็นกรรมชนิดหนึ่งในหมวดอุปกิเลส ๑๖ ที่พระพุทธองค์ตรัสไว้อีกด้วย

ภาษาเป็นสัญลักษณ์ของชาติ ประเทศที่มีภาษาเป็นของตนเองเช่นประเทศไทยของเรานั้นนับว่าโชคดี พระสงฆ์เป็นกลุ่มชนที่ต้องใช้ภาษาเป็นเครื่องมือโดยตรงในการเผยแผ่ธรรมะ เมื่อภาษาไทยเป็นภาษาที่ละเอียดอ่อน มีถ้อยคำสำหรับพระแยกต่างหากชัดเจน ทั้งพระและฆราวาสก็ต้องใช้ให้เหมาะสมและถือเป็นการสำรวมทางวาจาอย่างหนึ่ง องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเองก็ทรงบัญญัติหลักธรรมเรื่องวจีกรรมไว้มากมาย แต่หากไม่ศึกษาเรื่องใช้ถ้อยคำเสียแล้ว จะพูดผิดได้ง่ายกว่าการระวังวาจาเท็จ วาจาหยาบ ส่อเสียดหรือเพ้อเจ้อ ซึ่งอาจเป็นเรื่องเล็กที่ส่งผลถึงภาพลักษณ์ของพระพุทธศาสนาไปด้วย เพราะพระสงฆ์คือแบบอย่างของสังคม พระและฆราวาสนั้นเกี่ยวคู่กันมาแต่โบราณ มีการสลับบทบาทกันและกันอยู่เสมอ ฆราวาสอุปสมบทเป็นพระ พระลาสิกขาออกมาเป็นฆราวาส พระทำหน้าที่ให้ความรู้แก่ฆราวาส ผิดพลาดสิ่งใดก็ตักเตือนฆราวาสได้ แต่ฆราวาสก็ควรเผื่อใจสำหรับความผิดพลาดของพระบ้าง และบอกกล่าวด้วยใจนอบน้อมได้ เพราะภาษามีใช้ของใครเพียงคนเดียว*ภาษาเป็นของมนุษย์ทุกคน* และสังคมของเราไม่ได้ประกอบกันขึ้นจากหน่วยใดเพียงหน่วยเดียวเช่นกัน จึงไม่จำเป็นต้องเพ่งโทษใคร เพราะเราออกแบบสังคมของเราได้ด้วยการกระทำของเราเอง

เอกสารอ้างอิง

จรัญวิไล จรุงญโรจน์ (ม.ล.). ภาษาศาสตร์เบื้องต้น. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๐.

พระธรรมกิตติวงศ์. คำวัด พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ เลียงเชียง, ๒๕๔๖.

พระพรหมคุณาภรณ์. ธรรมบุญชีวิต พิมพ์ครั้งที่ ๓๖. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๘.

พระสุธีวรญาณ. พุทธศาสตร์ปริทรรศน์ พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ สุขภาพใจ, ๒๕๔๗.

สุขุมาวดี ขำหิรัญ. ภาษาศาสตร์เชิงสังคม. สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล, เอกสารการสอนอัดสำเนา, ๒๕๔๕.

อมรา ประสิทธิ์รัฐศิลป์. ภาษาในสังคมไทย พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

Hudson, Richard A. Sociolinguistics. Cambridge, England : Cambridge University Press, 1980.